КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC

Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland

Ч. 3. БЕРЕЗЕНЬ 1936. РІЧНИК IX.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

»НАСТУП НА МОЛОКО І МАСЛО«.

Такий характер прибирає в дійсности весь той рух, що счинився на українській території з ініціятиви ріжних польських чинників. Орґан »Маслосоюзу« — »Кооперативне Молочарство« писав недавно:

»...дістаємо відомости з краю, що орґанізацією молочарень занялись інтенсивно повітові виділи, волости, »Кулка рільничі«, латинські парохіяльні уряди, Салезіяни, польські редакції, товариства для експльоатації земних ґазів, ба, навіть цукроварні«.

Мій Боже! — скаже дехто. Чи боліти нам з приводу такого наглого зацікавлення молочарською кооперацією між польським населенням Галичини й північно-західних земель? Кооператор може тільки радуватися...

Безумовно що так, якби... Якби весь той рух мав щось спільного з духом справжньої кооперації! Якби не ходило тут про підготовку ґрунту для монополістичних молочарень, цебто про захоплення терену, з метою недопущення на ньому вже до ніякої вільної громадянської ініціятиви, зокрема непольської; якби до своєї цілі — штучного створення польських молочарських районівок — не йшли деякі орґани власти дорогою незаконного замикання українських молочарських станиць (перша ластівка: заліщицький повіт!); якби це був рух дійсно польських продуцентів молока, опертий на кооперативну самопоміч і власні сили — а не акція, єдино і виключно зорієнтована на публичні фонди, присбіцяні з гори...

Якби, одним словом, це не був рух насаджуваний згори; з посередним наміром підкопати становище й розвій українського кооперативного молочарства... На це ж бо вказує дивний факт, що згадана акція польських чинників ведеться головно в тих районах, де є вже добре розвинена і працююча сітка українських молочарень. Вказує на це й та обставина, що підготовчу акцію ведуть відповідні чинники „sroaze pournie“ (гл. »Діло« з 15. II. 1936), що є дійсно небувалою новістю в кооперативній роботі...

Кореспондент цієї ж ґазети подає до відома такі дійсно дуже мало кооперативні куріози:

»В одному повіті вчительство мусить взятися за орґанізацію молочарень (а в повіті давно вже працює добра українська молочарня), в другому солтиси повинні зявитись на конференцію в справі заснування молочарні — так звучать накази.

»Подекуди староства ділять райони і згори заповідають українським молочарням, що вони мусять серед своїх членів у поодиноких селах заперестати працю, бо для тих сіл будуть якісь окремі молочарні. Тут і там не можна перенести сметанкові збірні з одної хати до другої, бо на цьому терені буде якась нова молочарня. Кому потрібна і для чого — невідомо. Тут і там референт староства чи виділ повітовий не може погодитись з тим, що молоко »з його повіту« піде до перерібки до молочарні, що є на терені другого повіту. Можемо прийти до висновку, що стоїмо перед черговим експериментом — творення молочарень згори по наказу, молочарень, опертих не на дійсних потребах населення, а на кредитах, може й субвенціях. У свій час преса подавала відомости про кредити для молочарської кооперації. Сьогодні бодай знаємо, як і на що ті кредити будуть зужиті. Одначе ті спроби не нові, бо мало вже селянство тут і там змогу познайомитись з добродійством молочарень, побудованих лиш тому, що Банк Рольни дає більші чи менші кредити. Руїни цих молочарень є ще й сьогодні — тільки хто буде ті кредити сплачувати?

»Чи зможуть ці бюрократичні безконкуренційні новотвори виконувати господарські завдання? Ми переконані, що творяться синекури для людей, яким не залежатиме ні на розвитку тих молочарень, ні на добробуті населення, для якого нібито ті молочарні будують. Як тільки будуть зїджені кредити, вони заломляться і добре ще буде, коли це не потягне за собою високих доплат до уділів«.

Нам приємно, що провідний український щоденник виявив належне розуміння ваги правдивої самопомочі в кооперативному будівництві та небезпеки всяких монополів. Тим самим зазначено на зовні, яка є опінія українського народу в справі того всього, що підготовляє на нашому терені бюрократична машина — кермуючись очевидно не річевими господарськими мотивами.

Та чи той голос українського громадянства найде зрозуміння там, де куються ґенеральні пляни »нової господарської політики держави«? Чи-ж навіть перед загрозою зруйнування ще одної здорової ділянки — молочарської кооперації — не спиниться засліплений статистичною оманою »творець нового суспільства« — державний бюрократизм?

Адже-ж хіба тільки сліпі не бачать, що кожний монополь вбиває ініціятиву громадянства, що робить його з творця — пасивним обєктом, крім того, що лягає оловяним тягарем на плечі однаково як продуцента, так і консумента!

Хіба ще мало бюрократові успіхів у державних лісах, у державних фабриках автомобілів, у тютюневім і спіртовім монополі, в ТЕСП-і та на інших теренах його дотеперішньої діяльности??

Хіба ще мало гіркого досвіду з ріжними, з гори насаджуваними »Рольнікамиц«, волинськими районівками та комунальними підприємствами (без самоуправи)?

НОВЕ ДОСЯГНЕННЯ »ПЛЯНОВОЇ ГОСПОДАРКИ«.

Велике заворушення в опінії викликала вістка про намірене закриття 10 цукроварень в Польщі. Малоб це статися в консеквенції розпорядку міністра скарбу з 16. XII. 1935 р. про розділ континґентів виробу цукру між окремі цукроварні. При цьому розділі кілька менших цукроварень отримали такі невеликі континґенти виробу цукру, що це не дасть їм змоги вести оплатну продукцію. Тим підприємствам остає ще дорога фузії з іншими — але невідомо, чи вони на це підуть. Персонал загрожених підприємств підняв акцію за збільшенням приділу.

Перед війною на терені, де тепер польська держава, було 87 цукроварів, тепер є чинних всього 60. Розуміється, що причиною того занепаду є постійний спад краєвої консумції цукру, в наслідок немилосерного шрубування в гору ціни продукту. Цукровий промисл, як відомо, є строго картелізований та до того ще урядово реґляментований. Відповідальність за занепад так важного промислу паде в однаковій мірі на картель і на державу. І один і другий чинник любить чванитися досягненнями кермованої з гори і плянової господарки. В даному випадку успіхи сумні.

ПЕРЕД НОВОЮ КОЛЬОНІЗАЦІЄЮ...!

І премєр Косцялковскі і віцепремєр Квятковскі у своїх бюджетових експозе заповіли нову, скріплену акцію парцеляції великих земельних господарств. При тому зазначено, що метою парцеляції має бути не тільки доповнення земельних наділів місцевого дрібнорільничого населення, а й »відтяження найбільш залюднених теренів держави«, значить осадництво й кольонізація. В умовах української дійсности це є можливість нового масового переселення на наші, і так перелюднені терени, поселенців із заходу.

Незалежно від небезпеки, яку несе Українцям кожна кольонізаційна акція в Польщі з національного погляду, — вже навіть чисто господарські й соціяльні моменти промавляють проти того, щоби густоту населення українських терторій ще збільшувати, замісць її зменшити. Отжеж відома річ, що там, де нема на місци ніякого, або майже ніякого промислу, та ще до того й не дається сприятливих умов для упромисловлення — сільське населення не має ніякої змоги відпливати зі своїх осель. Яка-ж льо-

ґіка збільшувати тут голод землі і густоту населення ще присилкою нових поселенців?

До того приходить ще етично-моральний момент. Земля тутешньої великої посілости орошена і давно окуплена столітним потом примусової панщизняної праці місцевого селянства. По панщині прийшла наймащина, на умовах оплати праці, що мало чим ріжняться від китайських або яванських. Чим можна знехтувати моральне право першенства того місцевого населення до набуття тої землі на формальну власність? Чи евентуальний приділ тої землі спроваджуваним кольоністам не мусить викликати місцевого селянства почуття болючого покривдження?

Не забуваймо ще одної річи: аджеж приділ землі, як виходить з заяв пп. міністрів, буде відбуватися з притягненням публичних фондів, на які складалося й місцеве українське населення. Хіба можна буде укрити перед тим населенням факт, що його гроші допомогають кольонізації краю спроваджуваними елементами?

Нормалізації відносин такі річи не послужать.

РЕЦИДИВА ЕТАТИЗМУ.

Ледви пів року пройшло від приходу до влади нового режіму в Польщі, а вже помітні зміни настроїв серед правлячих чинників на горі. Осінь 1935 пройшла під знаком наче ліберальніших подувів — (не в політичній ділянці, а в господарській). Говорилося про деяке звільнення попругів, у яких загнуздана бігала приватна ініціятива, про ревізію адміністрації державних підприємств, про ліквідацію тісної співпраці держави з великим промислом. Ще дещо говорилося, а ще більше надіялося. Стояло це, здається, у звязку з дуже тяжкою ситуацією державних фінансів.

42 декрети про обнижку платень і деяких цін, про перекинення на плечі вірителів і домовласників дяких тягарів задовження, про підвишку доходових податків і т. д. наповнили на якийсь час державні каси.

У бюджетовій дебаті помітна зміна настроїв. Як референти бюджетів, так і промовці з місць, так врешті й редактори великих варшавських пресових орґанів починають помалу відзискувати попередній тон у господарських справах. Прочитати тільки промову п. Фльояр-Райхмана, бувшого міністра торговлі (дня 18. II. ц. р.). Скільки там віри в спасенність етатизму (навіть і терміну цього сміливо вживається, хоч ще так недавно він стидливо ховався); яка певність в тім, що тільки ця дорога в нинішних умовах віщує народньому господарству вихід з положення й успішну розвязку!

Заповіджена комісія для перевірки етатистичної господарки щось не сходиться, тай компетенція її має бути обмежена. Навіть на оборону господарки державних лісів, заатакованої гостро на комісії — вже находиться »тупет« і відвага...

Ми-ж думали, що недавнє каяття передових людей польської економіки за прогріхи пересадного етатизму були щирі! На жаль — прийдеться чекати мабуть знова до осени.

НОВІ МІНЕРАЛЬНІ БАГАЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ.

В околицях с. Мочулянки, костопільського повіту, відкрито незмірно багаті ложища кварцю й пільного шпату. Це мінерали, що вживаються при фабрикації емалії, порцеляни та інших промислових сполук. Досі спроваджували ці мінерали у великих скількостях з Норвеґії й Швеції. Річно цього матеріялу привозять до Польщі пересічно 15.000 тон.

Аналіза виявила першорядну якість волинського кварцю (98%). Кажуть, що вона вища від найкращого заграничного сирівцю. Мочулянські зложа такі багаті, що можуть покрити всю потребу Польщі.

Таким чином до волинського базальту, ґраніту й каоліну прибувають ще два важні мінерали.

В с. Бісковичах самбірського повіту викрито досить видатні зложа залізної руди. Експльоатація в підготовці.

В турчанському і ліскому повітах викрито нові, дуже надійні нафтові джерела. (Головні центри: села Михновець і Липє пов. Турка). Люди інтересу вже забігають о дурничковий викуп ґрунтів від селян. Робить заходи також Польмін.

Таким чином господарська цінність нашої землі наново підростає.

Та чи це вийде в решті решт на добро нашого народу?

Наша земля багата, та діти її бідні, дуже бідні. До певної міри також ізза власної нерухливости.

В ПОШУКАХ »НОВОЇ« ІДЕОЛЬОҐІЇ.

Так уже буває при диктаторських режімах, що наперед нищиться свободу громадян, а потім дороблюється до того факту теоретичне оправдання. Наперед валиться те, що створила вільна творчість населення, а відтак уже є час на доробленя відповідної правної та навіть ідеольоґічної підстави.

Як відомо, від двох уже літ у Німеччині в кооперації заведено фактично славетній „Führerprinzip", себто назначенство управ кооператив згори (на взірець системи, заведеної фактично у большевицькій державі). Але цей фактичний стан стояв і досі стоїть у суперечности з формальним текстом закона, який говорить про вільний вибір управ членами кооперативи, про многочленну управу, про право контролі управи виборним орґаном — Надзірною Радою. Очевидно, що »творча« думка диктатури мусіла врешті дібратися і до тої справи.

На порядку дня поставлено в »третій державі« зміну обовязуючого законодавства про кооперативи. Урядовий законопроєкт ще не відважується отверто виступити проти цілої дотепер обовязуючої структури кооперативної демократії. Розкладає собі справу, так сказати, на рати. На перший стріл ідуть Надзірні Ради. Вони, після проєкту, мали би взагалі відпасти. Таким чином відпали би фактично право й можність загалу членів контролювати діяльність управи. (Контроля остала би ділом ревізійного союзу, як відомо, опанованого всеціло правлячою партією).

Друга проєктована зміна: кооперативі дається право завести замість многочленної управи — одноособову („Führer-a"). Це був би другий крок до заведення в кооперативах безконтрольности.

Ще тільки останеться поставити крапку над »і«, і сказати, що того єдиного, всевладного і членами неконтрольованого директора — іменує якийсь »провід« з центру. І все вже буде згідно з духом »націоналістичної ідеольоґії«.

Кооператори з кругів німецької споживчої кооперації (орґан:„Rundschau" ч. 5/36) роблять ще розпучливі спроби »переконати« рішаючі »чинники« про те, що кооперативна виборність, колеґіяльність управи і контроля Надз. Ради нібито »не перечать« духові »засади провідництва« (Führerprinzip-y), та така спроба нагадує сумної памяти заходи українофілів 80-х років: »примирить з собою правительство«... Очевидно, »провід« знає дуже добре, яка є ріжниця між народоправством і диктатурою.

ЦИТАТИ.

»Етатизм може просперувати, коли його є мало, а приватного життя, що його кормить, багато.

»А тепер показується, що приватного господарського життя вже є замало, щоби накормити нашу бюрократію... Новий доходовий податок від платень не для того уведено, що скарб хоче обтяти платні, а для того, що скарбові вже не можуть випрацювати досить гроша громадяни.

»...уряд, коли відкликується до громадянства, не здобуває довіря дорогою формальних наказів, але через щирість, отвертість, через безпосередній контакт зі суспільством і з натуральними формами його репрезентації...«.

»...В Польщі нема охочих купувати акції промислових підприємств. Нічого в тім дивного, коли з поверх тисячі акційних підприємств на біржі нотується всього двацять і кілька і то по курсі, пересічно 20% курсу з 1928 р. — тоді як у всіх довколичних державах вказник курсів акцій є 100, 140, 160, 180, навіть 190 проц.«.

(З промови посла А. Вєржбіцкого, презеса »Лєвіятану«, в соймі 17. II. 1936).

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ

Культурні цінности в кооперації

Культура не знає початку — так само, як добро, або знання. Вона родилася з розвоєм людства, як усі людські чесноти, з плодовитої цілини особистого зацікавлення. Вона — плід пожадання мудрости, краси і справедливости, що існує в зародку у психіці кожної людської істоти. На питання: »Де був шляхтич тоді, як Адам копав, а Ева пряла?«, — відповідь була завше та сама, що й нині.

Культура — це прикмета, що змушує людину шукати правди, творити красу, поступати по доброму й робити все що треба, для збогачення власного щастя і щастя своїх ближніх. Культурна людина має такі властивости:

1. вона має й шанує з н а н н я. Це значить, що вона перевірює р о з у м о м те, що їй за правду подають;

2. вона думає льоґічно. Значить, її висновки є впливом розуму, але не самого чуття. Вона старається не дати себе звести на манівці своїми думками, чи думками інших людей; її освіта береже її перед опінією товпи і вона вміє задержати свій власний осуд;

3. вона іспитує і критикує себе. Має свій власний світогляд і свій добрий спосіб життя.

4. вона має згляд на других. Не хоче бути байдужною для терпіння другої людини і змагає до справедливости;

5. вона жадна краси і творить її. Інакшими словами — це ґармонія й талант. — Культурна людина старається утримувати себе в беззастережнім здоровлю і чистоті, а своє середовище в порядку і красі;

6. вона любить проводити вільний час творчо, любить гру розуму, роздумує над мистецтвом і прикрашує життя;

7. вона уважлива, її мова вабить скромністю, вона провірює себе, є привітна і має прикмету чемности, яку поважали Греки.

Це все протиставиться: (1) заскорузлому знанню, (2) продажному думанню, (3) самолюбству, (4) еґоцентризмові, (5) недбайливості, (6) банальності, (7) простацькому способові поведення, що його високо цінять ті, які приймають це за прикмету радикальновиеманципованої людини.

Вже перед тим, як зявилося писане слово, були сліди культури. Культура старих Індіян, Сумерійців, культура мінейська — виказують суспільну огладу в її красі й досконалості. З віками, з розвоєм історії зауважуємо, що люди, як Конфуцій і сучасники Перікля, визначувалися теж подібними властивостями. Нема епохи без культури. Мойсей Маймонід і Роджер Бекен — це ясні зорі середновіччя.

В добі Відродження будяться нові заінтересування для науки і правдивого знання. Реформація і релігійні війни прочищують атмосферу; освічені люди відчувають голод знання, потребу терпимости та визволення від самолюбного гнету. Джордано Бруно в своїм творі »Героїчні пристрасти« ствердив, що чеснота повинна бути діяльною та що пасивна віра, на його погляд, не є чеснотою.

Господарська революція XVI ст. відсунула духовенство й шляхту від їх дотеперішнього економічного всевладства і передала заряд держави в руки купецької кляси. Господарські зміни потягли за собою й політичні. З того часу, як февдалізм промостив шлях капіталізмові, почалися реформи, в міру того, який був вплив капіталізму на одиницю й суспільство.

Наука, інакше — правда, згідно з розумінням здорового, зорганізованого людського розуму — є підставою культури. Проженіть людину з її культурної стійки, то вона верне знова на те місце, притягнена наукою. Наука змінює спосіб думання і становище суспільства сильніше від будьякої іншої сили. Вона визволила людство з кіхтів традиційних пересудів і кинула його так на води століть. Вирвала людство з рук демонічних сил і вложила його судьбу в його власні руки. Вона зробила життя безпечнішим, усунула застарілі клопоти і уможливила багацтво для всіх.

Занедбування споживача — це вислід панування визиску в господарському житті та невластивої фільософії праці, побудованої на пересадній уяві про здібности найбільш неталановитого. Промислова продукція старалася приєднати науку для своїх цілей. В господарці, обчисленій на зиск, машина заступила працю рук, але так побудована господарська система провалилася. І знову благодатна сила нуки вказує людству, яким невластивим шляхом воно пішло.

Модерна наука і технічний досвід виказали, що обмін і торгівля, скуп і збут, нечиста конкуренція й боротьба, сварня за зиски й бариші скорше відвертають, як привертають суспільство до культури. Ці настирливі інтереси захоплюють увагу більшости та наражують світ на недостачу властивих, йому конечно потрібних річей. Дикун волить червону хустку як образ Рембрандта. Цей власне вибір ставить його в ряди тих, що жадного з тих не дістануть. Культурні цінности є практичними цінностями. В цій точці розвитку людської історії зявляються нові впливи. Виступає нова культура, оперта на науці й поступі. Це спілчанська (кооперативна) культура — побудована на суспільній потребі й послузі. Свій розвій вона завдячує тому, що находить способи кращої й видатнішої продукції та доцільніші форми розподілу дібр між людьми. Замісць системи недостатку, систему достатности. Коли праця в капіталістичній продукції й торговля воліли недостаток на те, щоби зарібки й зиски були більші, — то спілчанський світогляд бачить благодать в науці і старається примінювати її винаходи для заспо-

коєння потреб масового споживача, в користь і споживача і робітника.

Росія пробувава побудувати нову культуру на світогляді робітника й визиску, замісць на інтересі споживача; для того вона розбудувала продукційний апарат — але у висліді створила безоглядну автократію та станула понад пролєтаріятом тоді, як міліони голодували. Демократію там висмівано, а найважніші активні позиції краю — його культуру й дідичну духову аристократію — винищено.

Кооперативна спільнота споживачів веде до співпраці людий для спільного добра. Ніхто не давить другого. Гуртами ідуть вперед. Кубський*) поет Гередія жив довго в Парижі і мешкав на найвищому поверсі дуже високого дому. Спитали його про причину, він відповів: »Живу близько богів і чемно виходджу їм кусень дороги на стрічу як вони приходять до мене в гостину«. Вийти сусідові на стрічу — ось в тім саме скривається секрет культури!

Кооперація вносить свій вклад у загальну соціяльну культуру виховною працею, що її виконує. Греки, а потім Римляни, які вхлинули в себе духа грецької культури, вважали тілесне здоровля громадянина вступом до вищого етичного життя. Перша вимога — здорове тіло. Ми розуміємо нині, що одною з передумов здоровля тіла є економічна система, яка творить і підтримує здоровля. Є це: відповідне віджиилення, мешкання, одіж, відпочинок, охорона здоровля, праця, освіта та інші вимоги повного життя. Виховання, яке підготовлює людину до того, щоби вона вміла роздобути ці речі для себе, а рівночасно вважає метою спілчанської співпраці набування цих річей — помагає людині не тільки скріплювати своє здоровля, але й будить в скріпленім тілі стремління до особистої досконалости.

Маємо суспільні й господарські системи, які ображують демократію а рівночасно твердять, що така обида потрібна на те, щоби взагалі дійти до демократії. Є правительства, що виголоджують своїх людей, вбивають, вязнять, винищують загальну свободу і все ще твердять, що вони роблять це для здобуття гаразду й свободи. Є провідники, які вірять, що саме лиш право голосування, або лєктура, дискусії, бажання господарських змін — вистарчають для осягнення тої мети. Але ніхто з них не заспокоїв свого бажання. Ніхто з них, хоч має претенсію до радикальности, не має для цього дійсних даних. Всі вони вертають окружною дорогою назад до цього стану, який хотіліби оминути. Кожний, що слідить події з історичного погляду — видить, що так воно нині є у світі.

Одиноким господарським рухом, по суті дійсно радикальним, є спілчанський рух. Замінити систему визиску системою су-

*) Від острова Куба. — перекл.

спільної служби — це досить радикально; а понадто спілчанський рух змагає до створення своєї господарської системи, яка заняляби місце політичної держави*). Ті цілі осягнеться не війною, руїною, гнетом, інтриґами, революцією, або хаосом — тільки будуванням і позитивним змаганням до визначних діл.

Й. П. Ворбас)**

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Домашній деревний промисел на Гуцульщині

Його минуле, сучасне та вигляди на майбутнє.

Домашній промисл Гуцульщини, його високий естетичний рівень, це крім чудової та багатої природи й фолькльору, чи не найважніща цінність, ізза якої так дорожимо цією віткою українського народу.

Сама природа сприяла його витворенню. Її краса навіяла селянських мистців своїм чаром, впоїла грою красок, а що найважніше — примушувала за нього братися.

Самітне відлюддя, боротьба з природою, утяжливість комунікації, важкий довіз фабричних продуктів — це все моменти, які заставляли Гуцула творити свій власний домашній промисл. Спершу були це виключно предмети першої потреби, конечні при хазяйстві, частини одягу й домашня обстановка, господарські знаряддя, а далі вже й артистичні вироби з дерева, мосяжі та

*) Таке розуміння завдань кооп. руху стрічається покищо тільки у нечисленних максималістів між кооп. теоретиками. — Ред.

**) Д-р Ворбас (Y. P. Warbasse) це довголітній лікар-оператор в Ню-Йорку, автор багатьох медичних студій. За це, що не хотів брати уділу в світовій війни проти Німеччини, стратив працю в шпиталях. Згодом покинув лікарську працю і віддався всеціло кооперації. В його домі і в наслідку його зусиль відчинено 1915. р. союз споживчих кооператив в Ню-Йорку. В-с є президентом цього союзу і членом центрального комітету в Міжнароднім Союзі Кооператив. Його книжку »Кооперативна демократія« перекладено в 1926. р. на німецьку мову. Д-р Ворбас раціоналіст, а як речник споживчо-кооперативного максималізму бажавби навіть контролю сільсько-господарської продукції передати споживчій кооперації. Це очевидно в дечім відбігає від кооперативної лінії, яку заступає РСУК. Все-ж таки його стаття, якої частину покищо подаємо у скороченім перекладі, настільки цінна, що зрілий читач напевно збогатить нею своє знання. Д-р Ворбас є теж головою Кооперативної Ліґи в Сп. Держ. Півн. Америки. — Ред.

Стаття була видрукувана в орґані Міжн. Кооп. Союзу (Int. Gen. Rundschau) ч. 10/35, ст. 363.

глини, витворювані радше для заспокоєння артистичного хисту як для збуту.

Ще до світової війни визначні гуцульські різьбарі, як Шкрібляк із Яворова, дорожили своїми виробами, наче славні малярі образами, виробляли їх для артистичного самовдовілля і дуже нерадо їх позбувалися. Ви тоді не стрічали Гуцула, який обношував би свої вироби та, накидуючись, оферував їх на продаж; його треба було шукати у його власному варстаті, де він тільки в доказ довіря та пошани показував вам свої мистецькі вироби, заховані в скринях та коморах.

Як я вже згадала, витворенню домашнього промислу сприяла сама природа. Гуцул чи Гуцулка, обмежені до невеликих на загал хозяйств, мають багато вільного часу; тяжка фізична праця триває у них літом всього два місяці при робленні сіна — а позатим розпоряджають майже завше вільним часом, який дає змогу зробити для себе все конечне та потрібне. Зимою відтятий від світа, а навіть від села, через 6 майже місяців займається вироблюванням конечних для себе предметів, а весною й літом при випасі худоби також має змогу задоволняти свої мистецькі хотіння. Це не той перетомлений важкою працею Подоляк, із згорбленою спиною, у важкій нераз і 18-годинній щоденній праці; це легкий, веселий та бадьорий король гір, який має доволі часу, аби спостерігати красу й велич природи, відчути та перелляти її у свої архитвори.

Щойно війна та економічна скрута заставила Гуцулів продукувати вироби на широкий збут і, на жаль, через те понизився їх мистецький рівень та викривився їх питомий стиль.

На сьогоднішнй день можна відмітити на Гуцульщині ось такі ділянки домашнього промислу:

1. різьбарство, 2. токарство, 3. столярство, 4. боднарство, 5. мосяжництво, 6. вироби зі шкіри, 7. кушнірство, 8. вишивкарство, 9. ткацтво, 10. ліжникарство, 11. писання писанок, 12. вироби з кораликів, 13. гончарство й кераміка, 14. кошикарство, 15. виріб трембіт і сопілок, 16. сироварство.

1. Різьба та викладанка (інкрустація) в дереві.

Це найстарша і ще сьогодня найбільше поширена ділянка гуцульського промислу. Різьбу в дереві стрінете в найстарших гуцульських хатах — ґраджах. Буде вона всюди і на сволоках і на столах та скринях, на миснику і на лаві, на ложках і на ножах та на одвірках хати, комори а навіть стайні й воріт, на ручках до коси, кужелях і веретенах.

Вона примітивна та невибаглива — хрестики, колосся пшениці та звіздочки в колісцятах, але декуди високо артистична, а що найважніше, вказує на артистичну потребу душі Гуцула, який кругом себе хоче мати усе гарно виточене та різьблене.

Інкрустація — себто викладування ріжнобарвними кусниками дерева та кораликами, це вже чужий вплив. Це вже полювання на більший ефект через гру красок, вплив різьбарських шкіл у Вижниці та Коломиї, стиль — занесений, і тільки присвоєний на Гуцульщині. Це і завважує Шухевич у своїй студії про Гуцульщину.

Першими видними представниками мистецької різьби була родна Шкрібляків в Яворові і Мегдинюків у Річці, славні зі своїх виробів. Ця традиція заховується в тих родинах і до сьогодня. Шкрібляк уживає до викладування тільки природного дерева, чорного худобячого рога та твердого будза (замість перлової маси, яка прийшла згодом). Тепер найбільше різблять та інкрустують: Річка, Яворів, Брустури, Шешори і Космач. Організацією різьбарів занялася виробнича кооператива »Гуцульська Різьба« в Косові на Москалівці, яка обєднує около 50 різьбарів та стежить за стилевістю й мистецькістю своїх виробів. Є різьбарі також в членах кооперативи »Гуцульщина« в Косові. Яворів ще далі славний родиною мистців-різьбарів Корпанюків, яких вироби є сьогодня під мистецьким оглядом найкращі. Найбільше різьбарів має річка і Брустури — але там, позаількома добрими мистцями як: Ілько Кіщук, Дмитро Пітилєк, Тинкалюк, Федор Боринський — продукують масово різьбарську а радше інкрустовану тандиту, обчислену на дешевий та легкий збут принагідних гостей та посередників, що зовсім викривлює стль та забиває вроджений артистичний і естетичний смак та хист. А вигляди на цьому полі шрокі. Бо сьогодня прстосовується різьбу та інкрустацію до всякх можливих виробів з дерева, а навіть модних дрібничок.

Найдавнішою формою різьби були виключно всякого виду, форми і розміру миски, ракви і раквочки, які приняли тепер форму пудерничок і бомбонєрок, далі тарелі, ложки й ножі, топірці, палиці, боклаги, пушки та порошниці. Ці предмети прикрашували хату Гуцула або його святочне вбрання. Це була продукція виключно аматорська pro domo sua

Модерна інкрустація, призначена на масовий збут, виперла той питомий, дрібно різьблений гуцульський орнамент, з великою шкодою для мистецтва і надала йому тільки помічну форму, при викладуванні ріжнобарвних частин дерева або навіть кавчуку. Вживання кавчуку появилось масово по війні і є просто каригідним, так з огляду на артистичну вартість виробів, як на їх практичну тривалість. Бо кавчук це зовсім чужий елємент, який псує питомість стилю, по часі він взагалі вискакує з дерева (бо при сьогоднішній масовій продукції мало хто вживає зовсім сухого матерялу, який є передумовою бездоганної інкрустації).

У давних шкріблярських різьбах та інкрустаціях нема ні сліду тих чужих елємєнтів. Там є тільки багата різьба, прикрашувана мосяжним дротиком та кусниками природнього ріжнобарвного, ніколи не фарбованого дерева, та дрібними коралики-

ками. Матеріялом для давних тривалих різьб був тис, якого вже тепер не стрінете, грушка, сливка, явір та ясінь.

Сьогодня побачите інкрустації зеленим, рожевим, помаранчевим, синім деревом, а ще більше кавчуком, що вже й ляїкові вказує викривленість стилю, орнаменту й естетики. Спитаєте — як погодити це із вродженим Гуцулові орнаментичним та естетичним смаком? Давніші різьбарі це були справжні артисти — сьогдні, на жаль, у більшості роблять це діло ремісники. А що Гуцул взагалі легкий до роботи, тому й уживає готового коліpового кавчуку, мосяжних цьвяшків та звичайної смерекової дощинки, яку зафарбовує на бажану краску. Тимбільше це йому вдається, бо невибагливий принагідний покупець не шукає мистецьких творів, тільки вдоволяється дешевими ефектами.

Ще кілька слів про орнамент.

На Гуцульщині задержались і до сьогодня живі сліди передхристіянських вірувань, обожання сил природи, окремі, призначені для цього свята й всякі вірування, заклинання, чари та забобони (лісові боги). Ця передхристіянська доба видна і в гуцульському орнаменті. У різьбах та вишивках, головно низом, дуже часто стрічається свастику. Не є вона теперішня, гітлерівська, але дуже зближена до неї; це ломаний, гачковий хрест, млиночок. Це не є окрема ціха гуцульського стилю, але також не фіґура складена випадково, звичайною грою ліній.

Знак цей існує в багатьох азійських племен і народів. Це один із найдавніших символів віщування добра, бажання добробуту та відхилення нещастя. Він був відомий у стародавній Індії, є згадка про нього в поемі »Рамаяна«; під назвою свастики поширений особливо в буддійському світі, а звідси перейшов через Тибет, Китай, Персію, Сибір в Росію та на Україну. Про це згадує проф. Павлуцький в »Історії українського орнаменту«, який взагалі твердить, що вся наша орнаментика ріжних предметів хатньої обстановки, це пізніший відгомін і перерібка азійської орнаментики. А що він так поширений головно на Гуцульщині, то це тому, що тут довго затрималися поганські вірування та кочовництво.

2. Токарство.

Ця ділянка гуцульського промислу також дуже поширена, бо вона є передумовою різьби та інкрустації. Токарством займаються назагал усі різьбарі, приготовляючи круглі предмети до різьблення, але є й окремі токарі, які тільки точать, а не різьблять, чи інкрустують.

Є це всякого роду та величини ракви, призначені на масло і бриндзю для улекшення транспорту з гір, дальше коробки на сіль, пугарі і пугарики, боклаги на горілку, круглі, палиці, ліхтарі та свічники, миски і тарелі, взагалі всякі предмети, яких не можна з дерева витесати. Примітивну токарню знайдете майже у кожного ґазди. А поширена ця ділянка найбільше в тих селах, де розви-

нена різьба та інкрустація: Річка, Яворів, Криворівня, Брустури, Космач ітд.

3. Столярство.

Обіймає всі предмети домашньої обстановки, столи, лави, постіль, мисники, всякі стільчики, тепер уже й крісла. Домашня обстановка гуцульської хати назагал не багата. Столярів-фахівців є небагато, тому, що кожний гуцул вміє сам змайструвати те, що йому в хаті потрібне. Характеристичною є столярська техніка і її форми. Гуцул послугується деревом при споюванні боків ліжок, скринь, чи мисника, вживає до цього деревляних чопиків, які придержують поодинокі стіни й дошки. Обійтись може зовсім без цвяхів, шрубок чи інших фабрикатів. Давніше будували навіть цілі хати без одного цвяха; і до сьогодні є одна церква на Буковині, в якій ґонти є прибиті цьвяхами з тиса.

Ліжко, зване постілю, є звичайно одно; широкі лави без опертя довкруги світлиці призначені до сидження і спання; стіл під вікнами (ніколи по середині хати), кілька стілців і мисник при стіні. Крісла, це вже новіший витвір. Шаф зовсім нема, бо одіж і постіль висить на сволоках над ліжком, а святочну ховають до скрині.

Окремою формою столярства є виріб гуцульських сідел, званих тарницями із яворового і ясенового дерева.

Тепер продукує Гуцульщина багато столів та лавок з опертям, а навіть шафи на збут до міста, головно для міщан і сезонових гостей. Яворів, Річка, Брустури, Космач працюють для Косова й Коломиї, Рожен Малий, Білоберезка, Ростоки для Кут, Заболотова і Снятина. Ноги при столах та стільцях точені. Стародавні скрині загибають. Найдавнішою формою столярства є старогуцульська скринева столянка, яка вже тепер майже цілковто вигибає. Спроби відтворення її робить там, на жаль, поляк, полк. Окулович у Річці.

Найновішою спробою столярського виробу є лещата, що їх продукують: Космач, Річка, Білоберізка.

4. Боднарство.

Воно становить теж поважну ділянку гуц. промислу. Обіймає коновки, цебрики, всякого роду бербениці й діжки на молоко та бриндзю, бочки та дійниці, дійнички і спеціяльну форму круглих фасочок із накриттям і ручкою, призначених на великодне свячене, т. зв. пасківники. Це все предмети першої потреби, а виробляється їх на масовий збут, пристосовуючи до місцевих потреб. Є вони зовсім білі, гладкі, або прикрашувані зверхи випалюваним орнаментом, незвичайно примітивним і мало цікавим. Головно весною, перед Великоднем їдуть цілі каравани (валки коней, тепер вже й возів), навантажені цими боднарськими виробами на ви-

мінну торгівлю у доліських селах за збіжжя чи муку на паску. Спеціяльно дійнички і пасківники є тоді гарніше прикрашені. Збувають їх теж масово в Косові, де закуповує їх ціла Гуцульщина. Тільки в багатших ці дійнички і пасківники вироблені старанніше та прикрашені різьбою. Продукує те все Річка, Брустури, Яворів, дещо Шешори й Космач. Сюди ще можна зачислити виріб ложок, корит, кочерг, лопат і черпаків до молока, званих полонниками (форма великої варехи). Назва їх походить від полонини.

Окремою ділянкою, теж своєрідною є виріб ґ о н т і в і д р а н и ц ь на покриття дахів. Це вже продукують околиці, які мають кращі ліси, головно Яворів, Ясенів, Криворівня, Річка, Брустури, Шешори і Білоберізка. Ці села працюють на збут, а кожний гуцул для себе в міру потреби. Цими матеріялами йде також вимінна торгівля, головно тепер в часі кризи, бо за хліб збуває гуцул де що може, останню, а нерідко й крадену смереку у всякій формі. Везе її сам на доли, або доліські селяне привозять вже на умовлене місце збіжжя, та забирають готовий матеріял, навіть цілі готові хати.

У цих усіх ділянках гуцульського промислу є незвичайні можливости для кооперативного вимінного збуту, бо їх використовують масово жидівські посередники. От хочби в Косові немає ні одного нашого складу з цими матеріялами, а жидівських складів із деревними виробами є кільканацять.

Ц. Ґардецька.

Боротьба фабрики „Дендра“ з синдикатом „Centroćwiek“

Те, про що хочу тут писати — вже належить до минулого. Декретом президента, як відомо, зістав розвязаний цілий ряд картелів і синдикатів, в тім числі й варшавський синдикат »Центроцвєк«. Про шкідливість праці цього уже обезвладненого синдикату я, власне, маю намір розповісти тій частині українського суспільства, яке цікавиться економічним життям краю*).

Хоч тема моєї статті буде торкатися справ уже пройдених, хвилево вже не актуальних, — але мінус цей вповні зрекомпенсує зібраний**) і опрацьований мною дуже цікавий матеріял про істо-

---

*) Українське громадянство в більшости дуже мало з вертає уваги на господарський стан своєї країни. Байдуже йому знати, як розвиваються існуючі українські промислові станиці й не цікаво довідатися, які закладаються нові пдприємства. Незаінтересованність часами сягає так далеко, що навіть дуже цікаві змістом економічні видання — не читаються, хоч і часом (з мусу), пренумеруються.

**) Матеріяли до історії змагань »Дендри« з »Центроцвєком« передала до моєї розпорядимости дирекція »Дендри«, а також охоче пішла мені на-

рію й методи конкуренційної боротьби вже неіснуючого синдикату та його ріжноманітні старання збільшити кількість звязаних синдикатським договором фірм ще й українською фірмою »Дендра«.

I. Заснування фабрики »Дендра« у Львові.

До дня заснування української фабрики шевських кілків »Дендра« у Львові — ринок збуту для цього рода фабрикатів опановували чотири фірми, які річно продукували приблизно 1.000 тон своїх виробів. Ще була пята, досить стара фабрика Формяша — з місцем осідку у Варшаві. Але ця фірма завдяки фінансовим труднощам часово припинила свою працю і тому жадної ролі в тім часі не відігравала.

Ці чотири фабрики, а саме: 1. Г. Б. Раабе у Варшаві, що існує вже коло 60 літ, 2. Г. Белькеса в Семятичах, що нараховує приблизно 40 літ свого існування, 3. »Рекорд« в Мишкові (власник Л. Строхвіц) і 4. »Ренома« в Радомю (власник Г. Ноблін і С-ка) — без жадних писаних умов поділили між собою польський ринок збуту, міцно усадилися в своїх районах збуту та в залежности від обставин провадили друг з другом, коли на то складалася потреба, більшого чи меншого розміру конкуренційну боротьбу.

З названих фабрик найбільшими по розміру продукції були перших дві, Раабе й Белькес, дві останні, »Рекорд« і »Ренома« — грали меншу ролю. Сфери впливу цих фабрик були поділені в слідуючий спосіб: фабрика Раабе, що продукувала приблизно 45% цілої продукції Польщі, свої вироби збувала головним чином на варшавськім, познанськім та віленськім ринках, фабрика Белькеса, яка виробляла приблизно 25% цілої продукції Польщі, районом збуту для своїх виробів мала головно українські землі. Останні дві фабрики, на долю яких припадало коло 30% цілої продукції Польщі — збували свої вроби потроху в цілім краю.

Українській кооперації найбільше доставляла фірма Белькеса, в меншій мірі — фірма Раабе. Фабрика Белькеса давала укр. кооперативам приблизно 80% їх запотребовання, а фабрика Раабе — приблизно 20%. Вироби інших двох фабрик діставалися до рук укр. скооперованого консумента в дуже незначних кількостях. Отже, як бачимо, укр. кооперативний ринок збуту був цілковито опанований чужими фабрикатами.

В таких невідрадних конюнктурних умовинах зародилася смілива думка орґанізувати у Львові українську фабрику шевських кілків і цими виробами витиснути з українських земель чужі фабрикати. Думка ця здійснилася в своїй першій частині в дні 1 листопада 1933. р. Її ініціятори, молоді інженери О. Онисько

зустріч усними, дуже цінними інформаціями. За це все — складаю їй свою подяку.

й О. Клюфас зібрали для цієї мети потрібний капітал, закупили за кордоном найновішого типу машини, винайміли вигідне приміщення, заанґажували потрібний персонал та розпочали інсталяцію машин. Період підготовчої праці заняв досить багато часу й фабрика могла розпочати продукцію своїх виробів тільки в дні 1 червня 1934. р.

Молода, здорова та смілива ініціятива в дні 1. червня 1934 р. оголосила війну чужим фірмам на українських землях, рахуючи на підпертя укр. громадянства з національних мотивів. Надія ця, як побачимо далі, не завела й »Дендра« з успіхом витримала (за допомогою »Центросоюзу«, повітових кооперативних централь та свідомого, обєднаного кооперацією, українського населення) досить утяжливу конкуренційну боротьбу, не віддаючи раз занятих позицій.

II. Перші кроки новозаснованої фабрики.

За перший піврік свого існування (1. 6. 1934 — 31. 12. 1934) — »Дендра« випустила кругло 35 тон своїх виробів. В минулім 1935 році — 75 тон. Очевидно, що свої вироби »Дендра« спрямувала (з поміччю ЦС та ПСК) в першу чергу між українські кооперативи. Транспорти українських кілків витримали перший зудар з фабрикатами чужих фірм (в данім випадку — Белькеса й Раабе), витиснули їх з кооперативного ринку й твердо усадовилися на відвойованих стратеґічних пунктах. Українська кооперація в тім часі набула від »Дендри« 43,15%, а приватники (українці й інші) — 56,85% її річної продукції. Кооперація була тим першим готовим ринком збуту, якого не треба було щойно »здобувати« і який уможливив »Дендрі« відразу станути на твердих ногах.

Друга партія українських кілків (спеціяльний виріб) — була спрямована в Познанщину. Доброї якости кілки знайшли й там запотребування, постійних покупців-гуртівників. Звязок з Познаню чим далі, то більше скріплювався й завдяки цьому вироби інших фабрик мусіли потроху тиснутися, щоби зробити місце (й то досить просторе) українським фабрикатам.

Таким чином, фабрика »Дендра« одночасово заатакувала дві фірми, а саме: 1. фірму Белькеса на українських землях і 2. фірму Раабе — (в меншій мірі) на українських землях і (в більшій) в Познані. Атаки ці мали успіх. Розбитий цілковито Белькес стратив своє становище в українській кооперації й примушений був з поспіхом шукати для своїх виробів інших ринків збуту. Раабе був поважно загрожений на своїх головних позиціях в Познанщині. — »Дендра« не шукала з ними спільної згоди і підняла боротьбу з порозумінням чужих фірм, знаючи неприхильне наставлення кооперації до усяких картелів.

Цей побідний марш українських кілків — примусив Белькеса й Раабе сконцентрувати свої сили для створення спільного фронту

оборони. Небезпека зблизила цих двох до цього часу ворожих собі потентатів та приневолила їх подумати й про приєднання до себе двох інших фірм (»Рекорд« і »Ренома«).

Переговори про спільне забезпечення загрожених й відібрання вже утрачених ринків збуту — закінчилися 24 серпня 1934 р. договором про заснування у Варшаві спільного для всіх них торговельного представництва »Центроцьвєк«.

III. Торговельне представництво »Центроцьвєк« у Варшаві.

Повна фірма новозаснованого синдикату була: »Центроцьвєк«, центральне бюро продажі цвяхів, спілка з обмеженою відповідальністю у Варшаві. Мета: заступництво фабрик цвяхів і комісова продаж виробів. Закладовий капітал — 10.000 зол. Уділ — 2.000 зл. Скількість уділів для членів — необмежена. — Синдикат був зорґанізований на основі договору чотирьох фірм. Зміст договору з дня 24 серпня 1934 р. залишився для »Дендри« таємницею. Можна було, однак, припускати, що зміст його був більшменш анальоґічний з пізнішим проєктом договору, який »Центроцьвєк« запропонував »Дендрі« в часі пізніших пертрактацій з нею. Про цей проєкт договору згадаю на свойому місці. Синдикат був створений на три роки (до 31 грудня 1937 р.) з тим, що міг бути автоматично продовжений на дальших три роки, оскільки жадна зі сторін не зголосить, на три місяці перед терміном, свого виступлення з синдикату.

Синдикат не мав наміру перевести нормалізації виробів, обєднаних договором фірм. Залишав також в силі неоднакові ціни фабрикатів і фірми (марку) спільників. Цей факт, а також і те, що існування синдикату обмежувалося трьома роками — давали підставу припускати його пляновану недовговічність. Без жадного сумніву, головним завданям синдикату було: зліквідувати »Дендру«, а потім евентуально зліквідуватися самому, коли зайде на то потреба. Розуміється, що для цієї мети не треба було переводити нормалізації виробів синдикату, ліквідувати фірми (марки) поодиноких фабрик та творити одностайні ціни.

Очевидно, що з ментом підписання синдикатської умови, спільники відразу піднесли ціни своїх фабрикатів на кругло 100%, а саме:

Старі ціни за 1 кґ.:		Нові синдикатські ціни за 1 кґ.:	
Раабе	1.— зол.	Раабе	2.— зол.
Белькес	1.— „	Белькес	1.60 „
»Рекорд«	0.70 „	»Рекорд«	1.40 „
»Ренома«	0.80 „	»Ренома«	1.40 „

Одночасно з піднесенням ціни — синдикат намітив також кожній своїй фабриці належний контінґент виробів, а саме: Раабе дістав 47,25%, Белькес — 28%, »Рекорд« — 13,50% і »Ренома« — 11,25% річного запотребування Польщі.

Цілу річну продукцію своїх членів синдикат мав обовязок продати. Система продажі була така: коли ринок вимагав, приміром, виробів Раабе, а контінґент його уже був вичерпаний на той рік, тоді пропонувалися вироби інших членів синдикату аж до вичерпання континґентів усіх фабрик. Цю розподільчу працю виконували численні й дуже добре платні аґенти »Центроцьвєку«. Так виглядала продаж виробів, обєднаних синдикатським договором, фірм.

IV. Перші кроки »Центроцьвєку«.

Конкуренційні фірми зачали цікавитися »Дендрою« ще за часів, коли остання інсталювала свої машини, отже, ще за її підготовчої роботи. »Дендра« має докази, що зацікавлення нею було дуже велике. Ворожі фірми провадили дуже дбайливо поставлену розвідку з метою осягнути конкретні дані про устрій підприємства, машини, спосіб виробу, якість та сорти кілків новоповставшої фабрики. Очевидно, »Дендра« знала про ці заходи, була на це приготовлена й незнайомих до фабрики не впускала, машин оглядати не дозволяла й взагалі застосувала цілий ряд охоронних заряджень.

Першою ластівкою з ворожого табору був представник фірми Раабе п В., який в лютім 1934 р. зголосився до фірми »Дендра« з такими приблизно словами: »я кину представництво фірми Раабе й охоче візьму Ваше«. Це була підступна пропозиція, розрахована на легковірність дирекції »Дендри«. Не можна було хіба серьозно припускати, щоби дуже добре платний аґент давно вже існуючої фірми, міг без задньої думки запропонувати свої послуги зовсім ще молодій фабриці, яка ще навіть не розпочала своїх перших кроків. Без сумніву, це була свого роду політична гра, яка мала на меті зібрати для Раабе потрібний інформаційний матеріял про »Дендру« й на тім скінчити своє »представництво«. »Дендра« цей підступ проглянула й на пропозицію п. В. дала невиразну відповідь (»ми фабрики ще не урухомили, а коли урухомимо — тоді побачимо«). Розуміється, що повторних пропозицій п. В. уже й не було, хоч »Дендра« вже повним темпом розпочала продукцію.

Після цієї пропозиції п. В. (лютий 1934 р.) — фірма мала спокій аж до серпня 1934 р. Цей період часу (лютий—серпень 1934 р.) був переходовим періодом. Ворожа сторона чекала на якість виробів нової фірми, сподіваючись, що »Дендра« не потрафить дати доброго товару й до того ще у більшій скількості.

Коли ж кілки »Дендра« почали витискати вироби Белькеса й Раабе, тоді нежданно зробив »Дендрі« візиту п. Н., власник фабрики »Ренома« в Радомю. Зявився він у Львові 27 серпня 1934 р., отже, вже після підписання договору (24. серпня 1934 р.) про спільне торговельне представництво згаданих чотирох фірм. Та-

ким чином, в часі перебування п. Н. у Львові, синдикат вже існував фактично, хоч юридично ще на той час не був оформлений.

В першу чергу п. Н. від свого імені й від імені решти конкуренційних фірм запропонував »Дендрі« припинити працю. »Кілько то має коштувати, щоби »Дендра« не випускала більше своїх кілків на ринок?« — в такій приблизно формі було поставлене це запитання, при чім оплата за не-працю мала б впливати до »Дендри« кожного місяця й на протяг часу, згідно з умовою, яка мала би бути між ними списана. На пропозицію п. Н. »Дендра« відповіла, що оферта прийшла трохи запізно, бо фабрика уже пущена в рух, має вже свої претенсії й зобовязання й з тих причин є не до приняття.

Тоді п. Н. зробив нову пропозицію, а саме: відкупити фабрику »Дендра« зі всіма її претенсіями й зобовязаннями. Цю пропозицію дирекція »Дендри« також ухилила під тим претекстом, що фабрику засновано не для спекулятивної перепродажі, а з метою дати варстат праці українським робітникам і взагалі створити українську промислову станицю.

Третьою пропозицією п. Н. в тім дні 27. 8. 1934 було запрошення »Дендри« вступити в члени синдикату, при чому п. Н. формулував своє запрошення в той спосіб, що було враження, наче договору про спільне торговельне представництво ще не було. »Запрошую Вас до остаточної розмови всіх заінтересованих фірм, в справі заснування синдикату« — приблизно в таких словах п. Н. висловив свою треттю пропозицію. Однак ця »остаточна розмова«, як показує наведенй мною в третім розділі цієї статті відпис з реєстру синдиката — була вже підписана чотирма фірмами в дню 24. серпня 1934 у Варшаві.

Цього запрошення — вступити в члени синдикату — »Дендра« з ріжних мотивів не могла відразу рішучо відкинути. Обставини примусили її цю пропозицію приняти та погодитися на переговори. Даючи свою згоду — »Дендра« від самого початку знала, що прийдеться провадити тяжку й досить небезпечну гру на проволікання часу й що вона ніколи цього договору не підпише. Ця тенденція червоною ниткою тягнеться в цілій пізнішій переписці »Дендри« з »Центроцвяхом«.

V. Переговори »Дендри« з »Центроцьвєком«.

27. серпня 1934 р. п. Н., як представник синдикату, розпочав, таким чином, переговори з »Дендрою«, пропонуючи їй 3% річного запотребовання Польщі. Отже, синдикат мав намір запровадити у себе поділ праці не територіяльною системою (як хотіла »Дендра«), а системою контінґентування, при чому розмір контінґенту мав би залежати чи від скількости машин, чи-то від розміру денної продукції поодиноких фабрик. Це питання остаточно мало бути узгіднене в процесі дальших пертрактацій.

Пропонуючи тільки 3% продукції Польщі — п. Н. все хотів довідатися, які »Дендра« посідає машини та скільки денно виробляє. Очевидно, цього зацікавлення не заспокоїв. В цьому дні розмова з п. Н. скінчилася невиразно. Не було згоди, але й не було остаточного зірвання. »Дендра« зажадала не 3%, а 10% продукції Польщі, як розмір свого контінґенту. Ця точка не була узгіднена й з тим п. Н. відїхав до Варшави, обіцюючи в цій справі написати.

Для »Дендри«, поза згаданою опінією укр. кооперації, дуже невигідно було б вступити в члени синдикату навіть і тоді, коли б останній запропонував їй не 3%, а цілих 30% продукції Польщі, а то по слідуючій причині. Система контінґентів давала змогу синдикатові усунути вироби »Дендри« з українського ринку та перенести продаж їх на західні корінні польські землі, розкидавши їх там з таким розрахунком, щоби на ринку вони не грали більше жадної ролі. За де-який час, не маючи свого розголошення, реклями — ця марка кілків була би забута цілковито. І коли би синдикат за добровільною згодою розвязався (а це сталося би, можливо, за три роки) — то фірма »Дендра« мусіла б наново розпочинати боротьбу за ринки збуту і поновний вступ на українські ринки й до української кооперації. Тоді, однак, ця боротьба за ринки вже не була б такою легкою, бо українські маси стратили б довіря до неї, як бувшого члена синдикату. Треба було б довшого часу, щоби це довіря знову привернути та поставити його на попередню висоту.

Слідуючим етапом переговорів »Дендри« з »Центроцьвєком« було письмо п. Н. з дня 30. серпня 1934, з запрошенням прибути до Варшави з метою блищого обговорення справи синдикату. Четвертого вересня 1934 р. прибув до Варшави представник »Дендри« п. інж. О. Варшавскі переговори з начальним директором фірми »Раабе« п. Р. (він-же директор синдикату) — не дали позитивних наслідків. Синдикатського договору чотирох названих уже фірм п. Р. не показав, натомісць назвав слідуючі умови вступу »Дендри« в члени синдикату, а саме: »Дендра« мусіла б вплатити членський уділ до синдкату у висоті 2.000 зол., мусіла би погодитися на технічну контролю своєї продукції з боку синдикату, повинна б була дати зобовязання про точність у виконуванні приділеного їй контингенту й нарешті мусіла би погодитися на підвишку цін своїх виробів і на контінґент уже у висоті 4% продукції (п. Н., як відомо, пропонував тільки 3%).

Ні на контінґент у висоті 4% (»Дендра« тепер уже поставила вимогу не 10%, як раніш, а 12% продукції Польщі), ні на технічну контролю своїх виробів — представник »Дендри« не дав згоди. Становище обох контрагентів було ріжне, але не остаточне. Розійшлися з тим, що »ще подумають і потім напишуть«. На прощання п. Р. замітив представникові »Дендри«, що: »зможе, коли тільки захоче, через міністерство промислу й торгу змусити

»Дендру« вступити в члени синдикату«. На цьому »заохоченню до думання« переговори припинилися й відновилася тільки в жовтні 1934 р.

В міжчасі синдикат підніс ціни своїх фабрикатів приблизно на 100% (див. табелю вище). »Дендра« залишилася при своїх старих цінах (1 кґ. кілків 1 зол.) й тому дістала стільки замовлень, що не була в силі виконати їх на час. На це власне синдикат чекав. Гуртівники, не одержавши від »Дендри« замовленого товару — звернулися за цим до синдикату,. Останній поставив їм тоді таку умову: »або берете тільки синдикатські вироби, або не дістанете їх зовсім«. Гуртівники, не маючи товару, примушені були цю умову підписати. Цим синдикат наніс дуже болючий удар »Дендрі«, відразу позбавивши її ринку збуту в західніх воєвідствах, куди вона збувала приблизно 50% своєї продукції.

Це потягнення синдикату відтягнуло від »Дендри« гуртівників згаданих воєвідств і одночасно примусило її також підвищити ціни своїх фабрикатів приблизно на 40%. Підвишка ціни виробів, як рекомпенсата за утрачені ринки збуту, вратувала матеріяльну ситуацію »Дендри« на цей час. Треба для пояснення зазначити, що фабрика »Дендра« на початках своєї діяльности була розрахована на 60 тон річної продукції і відповідно до цієї висоти була скалькульована висота ціни виробів, уложений бюджет та цілий продукційний плян. Втративши ринки збуту в західній Польщі (58% річної продукції), »Дендра« приневолена була піднести ціни своїх виробів, щоби не понести матеріяльних страт.

Піднесення цін на вироби »Дендри« викликало немиле враження, як в колах української кооперації, так і на приватних українських ринках збуту. Припускали, що »Дендра« вже вступила в члени синдикату й, як результат цього, піднесла ціни. Як бачимо, цього в дійсности не було. Підвишка ціни — була єдиним можливим засобом відбити тяжкий, розрахований на знищення »Дендри«, удар синдикату й уратувати фірму від евентуального банкроцтва. В міру того, як ситуація на ринках прояснялася, »Дендра« знижувала ціни на свої фабрикати. Тепер ціни її виробів доходять майже первісної висоти. На викінченню проєкт нової знижки цін з узглядненням особливих пільг для кооператив.

Таким чином, першу грізну атаку синдикату »Дендра« з успіхом відбила. Синдикат не зміг її знищити одним ударом й тому примушений був шукати шляхів порозуміння, щоби дійти до згоди. Ці кроки синдакату тепер не носили вже ознак вимоги (»можу вас примусити вступити в члени синдикату...«), як це було перед цим. »Дендра« виявила себе рівноцінним противником і відповідно до цього й до нового становища — синдикат змінив свою систему боротьби, ставши шукати нових шляхів порозуміння. (К. б.)

П. Панченко.

НА СУСПІЛЬНІ ТЕМИ

Серед студентів

Автор цих рядків мав нагоду недавно перебути один вечір на товариській гутірці в одному студентському середовищі. Гутірка йшла (очевидно) на суспільно-громадські теми, бо, треба це признати, в останньому часі серед студенства дещо оживилося зацікавлення теорією суспільного будівництва та ідеольоґією суспільних рухів. На місце недавнього засадничого »геть книжку! Хай живуть вроджені гони й почування, які нам заступлять всі виплоди розумового мізкування« — почувається, хоч ще дуже несміливий, то все ж таки сумнів що до правильности такого світогляду.

Думаю, що не буде це надужиттям прав гостя, якщо на цьому місці вискажу пару думок з приводу дискусій у згаданому студентському гурті. Зробити це вважаю своїм обовязком, як суспільника, котрому направду залежить на розбудові національного життя.

Річ у цьому, що, на жаль, серед нашого студентства, (а може лиш серед одної його частини, найбільш фанатичної в певному напрямі) — все ще покутують прямо потворні єресі що до завдань інтеліґенції та форм національної розбудови. Витягати ці хибні погляди на денне світло, піддаючи їх прилюдному розборові — це річ прямо необхідна, коли зважити, що нинішня студіюча молодь повинна бути завтрішнім проводом народу.

Ось що я почув серед студентів — (вибираю лише найбільш маркантні куріози):

»Ви кажете, що треба орґанізувати маси »з низу вгору«, що головний натиск має бути на освіту й орґанізацію мас. Це не так. Треба, щоби на долі вміли слухати, а на горі аби була добра еліта. Ось і все«...

»Забивати голову селянству матеріяльними справами, як земельна реформа, зменшення податків, боротьба з визиском, і т. д. — річ шкідлива. Такі гасла відвертають увагу від найвищого ідеалу«...

»Крім того ширення таких гасел підготовляє ґрунт під большевизм«...

»Для нас байдужа річ демократичні свободи, воля слова, друку й орґанізації товариств чи кооператив«...

»Не має для нас вартости самоуправа громад, чи повітів, навіть автономія Закарпаття!«...

»...нам треба плекати завойовницького духа. Україна, як буде самостійна, мусить воювати на ліво й на право, а як не буде вже з ким воювати, тоді хочби на Марса вибратися воювати«...

»...Навіщо тих зборів і виборів? Іменувати згори, хто має вести провід і готово«.

Були ще й інші чудні погляди, та годі навіть всі спамятати. Всі вони мають один спільний ґрунт з якого ростуть: думку про те, що і державу і націю розбудовується згори, циркулярами, обіжниками й декретами, очевидно й поліційним натиском — а не свобідною ініціятивою й активною працею всього громадянства, найширших народніх мас. Очевидно, що такий світогляд прямо убійчий для нації: по перше тому, що він по суті помилковий, бо ніколи ніщо тривкого й великого не повстало без творчої активности мас, а декретами можна створити тільки штучні бюрократичні будівлі, які рознесе перший вітер. По друге тому, що такий погляд виправдує те все, що робиться на тілі українського народу з волі існуючих бюрократично-поліційних апаратів. По третє тому, бо він засуджує все громадянство на пасивність, на постійне вижидання »директив« згори та обертає всю націю в одну мертву касарню.

Те, що добре й конечне у війську і на війні, рішучо невідповідне в »цивільній«, себто громадянській роботі.

Здається — нема потреби дискутувати з такими чудними гаслами; один тільки молодечий вік людей, що їх виголошують, може їх виправдати. Та діло не в самих гаслах, а в чому іншому. В тому, що такі думки родяться і кольпортуються саме серед підростаючих інтеліґентів, себто серед тої верстви, яка матиме претенсію на титул »освіченої«, себто більш розумної і розважної, як решта громадян. Ось у чім траґедія.

Чи найшовся би на всій нашій землі один приміром селянин, який би повірив правдивості таких думок, як ті, що ними живе тепер значне число нашої студіюючої молоді? Я певен, що якби хтось із тих, що голосять повищі кличі зневаги до всякої праці серед народу, захотів з ними вступати перед зібраною селянською масою, — то стрінувся би зі суворою критикою »здорового хлопського розуму« приявних, думаючих критично. Зрештою я сумніваюся, чи була би в нього взагалі відвага виступити отверто з такими гаслами.

Траґедією є й те, що така наскрізь розкладова ідеольоґія опановує уми студіюючої молоді вже близько десятка літ.

Правда, трапляється, що з віком і життєвим досвідом чимало з тих єресей вивітрює з голов і неодин з недавніх ще »105%-их« — приглянувшися життю, станув у ряди каменярів суспільного будівництва серед народніх мас. Та це, на жаль, все таки виїмкові одиниці. Більшість бере із декальоґу »воюючого націоналізму« те, що в ньому потурає суспільній пасивности: погорду до дрібної щоденної орґанічної роботи, зневагу до орґанізації освітніх і господарських клітин, зневагу до старших не за їх хибні погляди, а за те лиш, що вони старші, і... благоденствує. Ніби-революційна фразеольоґія часто стає покришкою для найбільш вигідного суспільного неробства.

Якби не хотілось примкнути очі на помилки молодечого віку,

то все таки справа за поважна і годі мовчати. Хоча ідеольоґи такої молоді й відкрито заявляють погорду й легковажність до всіх, кого вони вже не рахують молодю (чит. останню брошурку п. Б. К. п. з. »Сучасна молодь«, вид. »Дешевої книжки)[1]) — то не дивлячись на те все, треба такій молоді вказувати на її помилки. Може хоч дехто найде в собі цивільну мужність поставитися критично до тих шкідлвих протисуспільних думок, що в даний мент, на жаль, верховодять серед студентства.

Справа дійсно відповідальна, бо яка ж доля чекає всю нашу суспільну працю, всю кооперацію, »Просвіту«, рідні школи і т. д., коли не матимуть підготованого елементу на зміну відходячих працівників?

Скаже може дехто: не турбуйтеся, охочих заняти платні посади ніколи не забракне, навіть з рядів найбільш »непримиримих«... Не сумніваємося, маємо навіть щодень докази на те, але це власне й мусить непокоїти всякого. Бо ж не простих наймитів і бюрократів треба народнім установам, а людей програмово співчуваючих їхній основній ідеольоґії! Інакший елемент — ні кооперації, ні культурного будівництва не попхає вперед, навпаки заснітить ті суто демократичні рухи і поведе до соромної ліквідації. (Так іде процес ліквідації кооперації із зовні і з нутра саме тепер у Німеччині).

Не хотів би я, щоби хто-небудь із студентської молоді взяв ті мої уваги за »галюкання« одного з »батьків«. Хотів би, щоби їх принято так, як вони подумані: як дружній заклик до критичної застанови над тою духовою поживою, якою вона кормиться. Коли бо справді людина має бути homo sapiens, цебто відріжнятися чим небудь від нижчих тварин, то в першій мірі мусить вчитися думати і критично розважати. Не хотів би я й того, аби зрозуміли, що я вимагаю від молоді сліпої віри всьому, що говорять старші віком (казав-же Масарик, подібно як наш Драгоманів, своїм студентам: не вірте професорові на слово, критично розбирайте...). Головне ж, чого треба нашій молоді, це більше освіти, більше лектури (лектури дійсно поважної і наукової) та як найбільше ґрунтовности й критичности у виступах.

На жаль, і під цим оглядом приходиться сконстатувати невеселий стан. На примір: мені вже давно не траплялося бути свідком такої події, що аж 10 промовців має відвагу говорити про якогось автора і то говорити з великою самопевністю, в ролі найсуворіших суддів, і при цьому на тих 10 ораторів не було ані одного, який би прочитав хоч одну книжку з критикованого собою автора! А такий випадок зайшов саме на згаданій студенській дискусії...

Я бувби радий, якби цих пару дружніх уваг викликали між студентством бодай якусь річеву дискусію на порушені теми.

К. Коберський.

---

[1]) Цікаво було б нарешті знати, яку границю віку ставлять речники »молоді« — для молодости?

СЕРЕД КНИГ

Karl Mainz: Der polnische Aussenhandel. (Volk und Reich Verlag). Berlin, 1935. Стор. 202.

В оцій книзі, виданій у серії публікацій інституту східньо-европейського господарства при кеніґсберськім університеті, зібрано, на основі офіційної польської статистики, всі дані про розвиток і стан імпорту та експорту Польщі по кінець 1933 року та переведено їх докладну аналізу. Тенденціям польської торгівельної політики присвячено тільки короткий вступ (ст. 9—26).

Польща імпортує кольоніяльні і деякі інші споживчі товари, сирівці (передовсім бавовну для свойого одіжевого промислу) та півфабрикати для цего промислу й шлеських копалень, нарешті готові промислові фабрикати, яких сама не виробляє і то для консумції і як знаряддя власної промислової продукції. Навпаки Польща експортує рільничі продукти, дерево, вуголь та металі, надмір продуктів передовсім одіжевого промислу і дещо зі східньогалицької нафтової продукції.

Товаровий оборот усієї польської, слабо зріжничкованої, закордонної торгівлі в 1929. році виніс 5.9 міліярдів зл. і осягнув тоді приблизну рівновагу поміж вивозом і ввозом. Світова міжнародня торгівля осягнула в цьому самому році кругло стократно вищу квоту. Уділ Польщі у світовій міжнародній торгівлі, найвищий якраз в 1929 р., не перевищив і тоді 1% (проти німецьких 10%) і вже в наступному році понизився до 0.8%. В міжнародній европейській торгівлі уділ Польщі виносив у щасливому році знизився до 0.8%. В міжнаній торгівлі Данії припало в 1929 р. на одного горожанина 1059 нім. марок, в Анґлії 820 н. м., в Німеччині 421 н. марок, а в Польщі тільки 90 н. марок. Статистика міжнародньої торгівлі окреслює задля цього Польщу як аґрарну країну східньо-европейського типу. Закордонна торгівля дала в цьому-ж 1929 році обороту на кожну голову в Югославії також 90 н. мар., в Румунії 81, а в Болгарії 78, але в Мадярщині все таки 178 н. м., а в Латвії аж 272 н. мар. Не треба вияснювати, що власне торгівельні обороти наших земель (на схід від Висли) ще нижчі від польської пересічі зі Шлеском.

Загальний образ польської міжнародньої торгівлі в останніх роках подає осьтаке зіставлення:

Рік	Імпорт		Експорт		Сальдо	
	в тисячах тон:	в міліонах злотих:	в тисячах тон	в міліонах злотих	в тисячах зл. акт.	пас.
1929	5.087.9	3111.0	21.037.1	2813.4	—	297.6
1930	3.571.0	2246.0	18.922.1	2433.2	187.2	—
1931	2.930.6	1468.2	18.703.2	1878.6	410.4	—
1932	1.786.8	862.0	13.503.5	1083.8	221.8	—
1933	2.356.5	827.0	12.985.8	959.6	132.6	—

Оця табеля дає добрий образ, як відбилася світова господарська кріза на імпорті та експорті Польщі в тонах і особливо в цінах, та вказує, яким великим зусиллям в обмеженні імпорту та попиранні експорту всеж таки не допущено до крізи в польськім платничім білянсі. Дальше звужування імпорту — чимраз тяжче, звищувати допомогу експортові теж годі. Не виключене, що поправа світової конюнктури може дати Польщі нові трудности в удержанні рівноваги поміж імпортом і експортом.

На загал треба завважити, що господарство Польщі є майже незалежне, щоби прохарчувати горожан.

Натомість мусить спроваджувати певні сирівці та готові фабрикати, щоби затруднити свій промисл.

Що ввозить і що вивозить Польща, це зясовують ось які зіставлення:

Привіз.

	1924		1929		1932	
	в міліонах злотих					
споживчі тов.	490	(19.3%)	451	(14.5%)	160	(18.5%)*)
звіринні арт.	259	(10.2%)	237	(7.6%)	72	(8.3%)**)
хемікалії	131	(5.1%)	290	(9.3%)	87	(10.1%)
металі й мет. тов.	181	(7.1%)	266	(8.6%)	52	(6.0%)
машини, апарати	162	(6.4%)	300	(9.7%)	42	(4.9%)
текст. сирівці і вироби	776	(30.6%)	788	(25.3%)	243	(28.2%)
комунікаційні артикули	67	(2.6%)	113	(3.6%)	15	(1.7%)
елєкр. артикули	38	(1.5%)	97	(3.1%)	25	(2.9%)
інші мінерали і т. п.	26	(1.0%)	121	(3.9%)	17	(2.0%)
Разом	2130	(83.8%)	2663	(85.6%)	713	(82.6%)

Вивіз.

	1924		1929		1932	
	в міліонах злотих.					
спож. тов. і напитки	522	(24.0%)	788	(28.0%)	333	(30.7%)***)
живі звірята	81	(3.7%)	225	(8.0%)	39	(3.6%)
звіринні вироби	39	(1.8%)	57	(2.0%)	36	(3.4%)
дерево і дер. вир.	236	(10.8%)	482	(17.1%)	120	(11.1%)
ростини і насіння	51	(2.3%)	81	(2.9%)	34	(3.1%)
вуголь, нафта, асфальт	589	(27.1%)	467	(16.6%)	256	(23.6%)
металі і мет. товари	241	(11.0%)	324	(11.5%)	103	(9.5%)
текстилії	290	(13.3%)	240	(8.5%)	69	(6.3%)
Разом	2049	(94.0%)	2664	(94.6%)	990	(91.3%)

Цікаво, що кругло дві третини, в цім зіставленню експорту, займають радше продукти землі, ніж продукти людської праці.

Звідки походить імпорт Польщі та куди спрямовується її вивіз, це вказує ось яка табеля:

Привіз (в міл. зл.).

	1924	1929	1932
Европа	82.0	77.2	72.7
Азія	1.7	3.2	4.9
Америка	15.0	16.5	17.6
Африка	0.6	1.3	2.7
Острови	0.7	1.8	2.0

Вивіз (в міл. зл.).

	1924	1929	1932
Европа	98.3	95.3	93.9
Азія	0.9	1.7	2.3
Америка	0.7	1.8	1.6
Африка	0.1	0.4	0.9

В азійськім імпорті веде перед індийський нелущений риж, а в американськім — бавовна і готові фабрикати. В позаевропейськім експорті грає ролю мануфактура та сирівці і фабрикати шлеського промислу. Далекі шляхи отже й дорогі фрахти не ворожуть розвитку заморському експортові Польщі, який не складається з дорожчих готових фабрикатів.

В імпорті (1929 р.) були заступлені сусідні европейські держави в 44.1% (сама Німеччина 34.4%). В наступних роках сусідський европейський імпорт до Польщі паде до одної третини цілого імпорту, за це підвищується імпорт з дальших евр. країв (зах. і полуд.).

Експорт до сусідніх европ. дер-

*) Кольоніяльні товари, полудневі овочі, тютюн, оселедці.
**) Скіра, кожухи.
***) Головно збіжа, цукор, яйця, мясо, масло.

жав виносив у 1929 р. 62.7%, але в 1932 р. вже тільки 39.6%. В цім останнім році експорт до Англії вибився на перше місце (16.4%) і перевищив експорт до Німеччини о 0.2%. Експорт до Австрії вдержався в 1932 р. на висоті 8%, до Чехословаччини 8.3%. Експорт до західної та полудневої Европи піднісся з 10.2% в 1924 р. на 23.2% в 1932 р.

Імпорт та експорт збіжжа, муки й стручкових насінь представляється /а) в тис. тон, б) в міл. зл./ ось як:

	1928	1929	1930	1931	1932
а) імпорт	540.6	131.2	91.2	127.2	78.6
експорт	208.2	578.6	851.0	474.3	537.5
	—332.4	+447.4	+759.8	+347.1	+458.9
б) імпорт	283.7	65.0	37.9	36.3	19.1
експорт	103.5	210.1	199.3	112.8	105.3
	—180.2	+145.1	+161.4	+ 76.5	+ 86.2

Імпорт збіж, як бачимо, сильно паде. В поданих вище цифрах цего імпорту перше місце займає нелущений риж (поверх 46.000 тон в 1932 році).

Зпоміж збіж експортуються надвишки жита й ячменю (в 1932. році 219.400 і 145.600 тон). Та й цей експорт — голодовий. Пересічна річна продукція усіх чотирьох збіж виносить 12 міл. тон.

Експорт живих безріг (головно до Австрії і Чехословаччини) дав у 1928 р. — 1,279 міл. зл., в 1929 р. — 960, в 1931 р. — 374, а в 1933 р. 107 міл. зл. Польща має (на голову населення) найбільшу в Европі продукцію бараболі (26,5 міл. тон), тому й поважну годівлю безріг. Найбільший експорт безріг викізує 1928 рік (1.3 міл. штук).

Експорт живого дробу спав з майже 16 міл. зл. в 1929 р. на 6.5 міл. зл. в 1933 р. Це передусім експорт гусок до Німеччини.

Експорт беконів започатковано в 1925 р. В 1931 р. він обняв 52.900 тон. Разом з іншим мясом (без живих звірят і дробу) цей експорт дав у 1928 р. — кругло 69 міл. зл., в 1929 р. кругло 96 міл. зл., а в 1933 р. кругло 79 міл. зл.

За імпортовані сирі скіри заплачено в 1928 р. — 278, в 1929 р. — 237, в 1930 р. — 198, в 1931 р. — 125, в 1932. р. — 72, а в 1933. р. 22.5 міл. зл. Рівночасно вивезено сирих скір в цих самих роках за 22, 17.5, 27.4, 19.9, 12.7 і 10.5 міл. зл.

Експорт молочних перетворів дав у 1929. р. — 91 міл. зл, але в 1932. і 1933. р скорчився до 4.3 і 5 міл. зл.

Експорт яєць дав найбільший прихід у 1927. р. (169 міл. зл.) і спав в наступних роках (до 1933. р.) на 144.7, 142.5, 134.8, 97.8, 56.6 і 33.6 міл. зл. В цих роках (1927—1933) виекспортовано яєць: 65.6, 54.6, 53.5, 55.5, 55.1, 48.1 і 37.4 тисяч тон. В експорті яєць найбільше зацікавлена Галичина (до 75%).

Цукру виекспортовано в 1926. році — 266.7 тис. тон, а в наступних роках до 1932. р.: 202.3, — 185.7, 297.8, — 395, — 344.7 і 185.5 тисяч тон. За це одержано (1926—1932. р.) в міліонах злотих: 142.4, — 130.8, — 102.2, — 133.6, — 138.1, — 80.4, — 34.2 і 18.7.

Пух і пера дробу представляються (1930-1933) в імпорті (міл. зл.) ось як: 0.9, — 0.5, — 0.2 і 0.2, а в експорті 10.2, — 10.6, — 7.5 і 6.1 міл. зл.

Експорт волосіння і шерсти приніс в роках 1930—1933: 5.1, — 3.8, — 3.9 і 4.3 міл. зл.

Експорт волокна й клоча виніс від 1928—1932. р. в тисячах тон: 20.6, — 20, — 12.9, — 7.3 і 8, а в міліонах зл.: 20.7 в 1928. р. і 4.7 в 1932 році. Цей експорт іде головно до Чехословаччини, Німеччини й Латвії.

Я вибрав цікавіші зіставлення рільничого експорту, бо це нас, укр. кооператорів, найбільше цікавить. До цього подаю ще важний для нашого краю експорт нафти

(1930—1933 в міл. зл.: 4.8, — 3.2, — 3.4 і 4.2), ґазоліни й бензини (1930—1933 в міл зл.: 13, — 12.6, — 10.2 і 7.2).

Решту відомостей найдуть товариші в самій книжці. Вона цікава, солідна й недорога (4 марки).

О. Луцький.

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ.

З ПРОМОВИ ГОЛОВИ ЛЄВІАТАНА

Презес Лєвіатана п. Андр. Вєжбіцкі використав нагоду ґенеральної бюджетової дебати в соймі для сміливішої, ніж досі робив, атаки на етатистичні перерости (Промова дня 17. лютня 1936). З його промови подаємо нижче кілька маркантніших місць.

Очевидно, ми не хотіліб, аби було враження, що ми погоджуємося з тим розумінням завдань держави та господарського лібералізму, яке пропаґує презес всепольського союзу великих промисловців. Знаємо, що вимагаючи »свободи для приватної ініціятиви«, презес Лєвіатана одночасно розуміє її як невтручання суспільства у справу зисків підприємств, невмішування держави в монополістичну господарку картелів, як привілеї й митну охорону для скартелізованого промислу, як обильну кредитову поміч для промислу, як невтручання публичної власти в політику цін і заробітних платень, як допомогу при давленні страйків персоналу, як здержування розвитку кооперативних орґанізацій через їх опанування державою і т. д. Між лібералізмом капіталістичних купців і тим, якого вимагіє кооперативна програма, є велике розходження.

Та це в даному разі не входить в гру. У критиці етатизму п. Вєржбіцкі має повну рацію, як це зараз побачимо.

»... „Польска Збройна" пише: Німецькі зброєння коштують уже 28 міліярдів пол. злотих. Мабуть ще більшу квоту заінстальовано в Совітах на створення великого новочасного воєнного промислу. Надзвичайний кредит зброєнь Вел. Британії досягає 7.5 міліярда злотих. Якаж ситуація Польщі? Тут нема що скривати. Польська статистика доступна всім і читають її однаково други Польщі, як і її вороги. Тоді як Німеччина має у свойому промислі занятих 17 міліонів робітників, то Польща, маючи лише на половину менше число населення, дає працю в своїм промислі ледви 600 тисячам робітників«.

(Далі промовець вказує на залежність зброєнь від фінансової спроможности держави, чи точніше кажучи, від заможности населення).

»Нині розуміємо всі, що санація державного скарбу не є щось відірване від санації господарських відносин в краю, з чого може давніше ще не всі собі здавали рахунок. Отже тут доходимо до точки, найбільш суттєвої в тій цілій справі. Проблєма етатизму ще не була ніодним з попередніх урядів поставлена в такий спрецизований спосіб, як це зробив теперішній уряд. Це питання кардинальної ваги«.

(Далі промовець, очевидно помилково, як всі капіталістичні підприємці, виводить, що, мовляв, суспільство розбудовує лише ті ділянки господарства, які не тільки оплачуються, але ще й дають »зиск«. Етатизм »зменшує вигляди на зиски«...)

»Не було в Польщі уряду, який би не говорив про конечність розбуджування приватної ініціятиви. Не було референта ґенерального бюджету, який не казавби, що держава хухає, як мати, на всі прояви приватної ініціятиви. Одначе факти говорять щось цілком відмінного. На всіх полях і у всіх ділянках маємо дефіцитову господарку, вона є типічною для нашої дійсности, як це зрештою ствердив кілька день тому п. віцепремієр Квятковскі. Для того

нам трудно боротися й з дефіцитом державної господарки, бо дефіцитова є вся продукція й виміна.

Далі промовець переходить до політики Банку Польского і при цій нагоді підносить, що Б П. був приневолений відкидати есконт векслів деяких державних підприємств, як не кредитогідних. Той факт це осторога, що польської держави не стати в цій хвилині на такий розріст етатизму, якого ми є свідками.

»...Другий сиґнал остороги, це той удар, що впав на працівників держави у формі обнижки платень... Він означає, що наш господарський апарат не в силі випрацювати засобів на удержання адміністраційного апарату в його дотеперішній скалі.

І ось аж тоді, як Банк Польскі почав відкидати векслі деяких державних підприємств, а урядовцям треба було обнизити платні, — аж тоді відкрилися всім очі і зробилася ясною необхідність обмеження етатизму; ця необхідність від ряду літ була очевидна для представників господарського життя, а тепер стала ясною для цілого громадянства.

При розвязуванні проблєм політичного й господарського життя добре часом сягнути думкою до життя й законів природи, де життя формується без пристрастей.

... Світ пчіл і муравлів нам доволі відомий, але менше знаємо про світ ос, серед яких є кілька відмін, між ними один рід, що його по польськи зовуть »осмик«. Оси »осмики« живляться росою й медом. Але для дітей своїх мусять мати живе мясо. Ці діти дрібні, мягкі, безборонні, не вміють самі шукати поживи. »Осмик«, шукаючи корму для майбутніх своїх дітей, полює на жуки, на два їх ґатунки: »богатки« і »слоники«. Їх нервові центри зосереджені в одному місці. Осмик кидається на жуків та одним вколенням жала їх приголомшує. Жук живе ще 2 місяці, але зовсім спаралізований. Осмики громадять цілі стада таких жуків, на мясо для будучих своїх дітей. Як це може бути, що мимо того вистарчає корму для потомства осмиків? Вистарчає через те, що їх є мало, а слоників і богатків багато. Якби так сталося, що всі жуки булиб таким способом спрепаровані, то найближче покоління ос малоб ще поживу, але цё булоби їх останнє покоління. Вже дальше вигинулоби голодовою смертю.

»У подібній симбіозі живуть етатизм і приватне життя. Етатизм може жити, коли його мало, а приватного життя — цих богатків і слоників — багато.

»А тепер показується, що приватного господарського життя в Польщі є вже за мало, щоби накормити нашу бюрократію. І для того ті бідні осмики бренять і чуються покривдженими, скликають віча і говорять про свою кривду.

...Бюрократичний апарат кінчиться з тою хвилиною, як кінчиться господарське життя і на це нема ради (оплески). Господарське життя — хліборобство, ремесло, промисл і торгівля — працює на великий табор контрольорів, якими є державні урядовці. Контроля кінчиться там, де нема вже чого контролювати«.

»...В такому стані річи, якщо уряд хоче знайти зрозуміння серед громадянства, якщо хоче створити те, за чим тужить »Польска Збройна«, яка стверджує, що тепер панує в нас »невіра, безвладність і безчин«, коли хочемо вийти з такого стану, то треба зліквідувати перерости етатизму і зменшити публичні тягарі«.

»... Не рушимо з місця, доки наша господарська політика не дасть конкретних доказів зміни свого наставлення. Неможливо продовжувати таку аномалію, щоби акційні спілки при існуючому в нас подвійному оподаткуванню зиску в підприємстві самому і в акціонерів платили податок, що доходить навіть до 60% доходів*)... Довгі роки промовляв з цієї катедри п. міністр

*) Очевидно, промовець, думаючи виключно про капіталіста, звертає увагу тільки на оподаткування нетрудових доходів (зисків). — Ред.

скарбу Завадзкі. Він ствердив категорично, що ставки доходового податку надмірно обтяжують промислове життя, а однак — у несповна рік пізніше теперішний уряд ще підвищив ці ставки. Це є позиції не до вдержання. Коли вони не будуть знижені, якщо не будуть створені умови для рентовности приватної господарки, то теперішня обнижка урядничих платень не буде останньою, а прийде їх ціла серія... Нема іншого виходу, як дійсно скінчити з етатизмом, котрий доводить до того, що »осмики« — позносили до своїх шпихлірів усіх, які є в Польщі жуків, богатків і слоників, заголомшили їх, стоять над ними, контролюють їх, а продукційні сили Польщі тимчасом викришуються. Там, де не відроджується приватне господарське життя, рільниче, промислове, ремісниче — там не поможе ніяка контроля і ніякі заклики »Польскі Збройної«.

ВЕЛИКА ЕКОНОМІЧНА НАРАДА

Йдучи по лінії видвигненого собою клича співпраці з громадянською опінією, уряд премєра Косцялковского скликав на 28 лютня ц. р. широку господарську нараду, розраховану на кілька днів. Референтами виступлять як члени уряду, так і представники т. зв. »господарського самоврядування« (Торговельних, Рільничих та Ремісничих Палат). Про перебіг наради подамо потрібні інформації по її закінченні.

КОМІСІЯ ДЛЯ СПРАВ ЕТАТИЗМУ В ПОЛЬЩІ.

Пишуть, що премієр міністрів рішив уже дефінітивно покликати до життя комісію для досліду діяльности державних підприємств. Презесом комісії має бути посол Вл. Бирка, директор Торговельно-Промислової Палати у Львові. Вся комісія матиме біля 30 членів. Містопредсідником буде якийсь вищий урядовець міністерства торгівлі й промислу. Економічний комітет міністра має устійнити список державних підприємств, які в першу чергу малиби підпасти обслідуванні.

Завдання комісії сформульовано остаточно так:

а) обслідування державних підприємств з точки погляду їх господарки і впливу на бюджет держави;

б) обслідування держ. підприємств що до їх впливу на приватну підприємчивість;

в) вироблення внесків законів і декретів з метою: 1. обмеження підприємницької діяльности держави; 2. зрівнання умов праці державних підприємств з тими умовами, в яких працюють приватні (що до рахівництва, податкових і суспільних тягарів тощо); 3. направи господарки державних підприємств.

СКІЛЬКИ ДЕ ЩАДЯТЬ І ПРОПИВАЮТЬ

Ось цікаве зіставлення даних про стан ощадности і спожиття алькоголю на 1 особу в деяких краях Европи.

На одну особу припадає ощадностей:

в Польщі	зл.	33
„ Чехословаччині	„	80
„ Італії	„	181
„ Швеції	„	333
„ Німеччині	„	741
„ Данії	„	945
„ Бельґії	„	1884
„ Швайцарії	„	1909

Зате спожиття алькоголю на 1 особу виглядає так:

в Польщі	1.41	літри
„ Бельґії	1.36	„
„ Німеччині	1.19	„
„ Голяндії	1.15	„
„ Швайцарії	1.09	„
„ Норвеґії	1.02	„
„ Анґлії	0.72	„
„ Італії	0.56	„

З того на технічні й промислові ціли цілої продукції зуживається:

в Німеччині	74.4%
„ Чехословаччині	54.9 „
„ Австрії	50.9 „
„ Франції	46,5 „
„ Угорщині	45.1 „
„ Польщі всього	19,4 „

Таким чином в Польщі зуживається найбільше спірту, але наймен-

ше на промислові й технічні цілі; зате 80.6% просто випивають живі машини мабуть для підтримки рідного промислу...

Не виглядалоб це ще так траґічно, якби тутешнє громадянство могло бодай похвалитися висотою ощадностей, а то — навпаки: цифра ощадностей на - особу в Польщі є найнижча. Не щадять, бо немає вже з чого щадити.

(Цифрові зіставлення Міжнародньої Протиалькогольної Ліґи).

„BYŁ LAS – NIE BYŁO NAS"

Такі сумні рефлексії приходять на думку патріотам Польщі, коли порівнюють нинішний стан лісової площі з давнішим.

В добі до 1918 року, до повстання польської держави убувало річно **36.000** гектарів лісової площі (через вируб ліса).

В роках 1918—1927, мимо законів про охорону лісів, виданих ще попередніми державами, убувало річно **45.000 га** лісової площі.

Від 1927 року, це є від ухвалення польського закона про охорону лісів — до року 1935 викорчовувалося річно **57.000 га** лісу.

На бюджетовій соймовій комісії, при голосній дебаті над господаркою державних лісових управ, подано до відома, що від початку польської республики зліквідовано безповоротно 850.000 га лісової площі. Це робить біля **10%** всього лісового капіталу Польщі.

ЩЕ ДО МОЛОЧАРСЬКОГО ЗАКОНОПРОЄКТУ.

ГОЛОС, ВАРТИЙ УВАГИ.

В »Ділі« ч. 41 надрукована стаття-інтервю начального директора »Маслосоюзу« інж. А. Палія про проєктозаний молочарський монополь. Вона така річева й переконуюча, що приведемо з неї деякі місця:

»Уявім собі на хвилину, що при помочі закону залишаться на точно означених теренах тільки одинокі безконкуренційні молочарні кооперативні, чи навіть приватні. Чи провід або власник такої молочарні буде справді дбати про інтереси »підданих« собі без застережень селян? Чи не витворяться нові бюрократичні апарати, по суті незалежні від суспільного чинника, погоня за синекурами і добре платними посадами, без огляду на розвиток самого підприємства? Чи є яка запорука, що селяни, невдоволені з матеріяльних вислідів молочарні, ба, навіть з непривітної бюрократичної обслуги, не залишать достави молока, занехуючи дотеперішні осяги в годівельній господарці та не перейдуть знову до домашньої перерібки набілу, не маючи змоги приступити до тої молочарні, яка всеціло задовольнилаб їхні інтереси?! Хто переконає селянина про потребу матеріяльного вивінування того підприємства, яке йому накинено згори, до якого він не має довіря і на яке обіцюють заздалегідь великі субвенції та кредити? Чи він буде справді цікавитись його устаткуванням, чи буде піклуватись і дрожати за чужий, позичений гріш? І хто нарешті поверне всі страти та позички на випадок занепаду молочарні, коли невдоволене селянство від неї відвернеться?«

Стаття кінчиться вказанням, якою дорогою повинна йти правдива кооперація:

»Якщо кооперативна орґанізація не всилі побороти своєї конкуренції на площині чесної і безупинної праці, то знак, що вона не відповідає свому завданню; така орґанізація, не приносячи користи зорґанізованому селянству, може спокійно загинути. Ніякі закони орґанічного лиха не усунуть.«

Шлях, вказаний директором »Маслосоюзу« — єдино правильний і економічно і ідеольоґічно!